

Przytocka, Maria

Dzieje parafii pw. Nawiedzenia NMP w Ostrołęce

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 13, 56-66

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Przytocka
Olsztyn

Dzieje parafii pw. Nawiedzenia NMP w Ostrołęce

Wytyczenie w XIV wieku szlaku handlowego biegnącego przez północne Mazowsze w kierunku Prus Krzyżackich wpłynęło na rozwój osiedli położonych wzdłuż tej drogi. Możemy przypuszczać, że zadecydowało to o rozwoju między innymi Ostrołęki. Pierwsza lokacja tej miejscowości nastąpiła w 1373 roku, lecz już wcześniej mogło istnieć tam osiedle z ośrodkiem duszpasterskim.¹

Dla niego i jego rządców Janusz II książę mazowiecki, w czwartek po święcie Trzech Króli 1399 roku, wydał dokument dotyczący obdarowania jednym łanem pola miary chełmińskiej.² O decydującej roli handlu, a w szczególności handlu rzeczno-ego w rozwoju miasta świadczy niewątpliwie fakt przyznający patronat kościoła ostrołęckiego pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny Świętemu Mikołajowi Biskupowi.³

Pierwszy kościół był budowlą drewnianą i został zniszczony przez pożar miasta w 1563 roku. W związku z budową nowego kościoła, król Zygmunt August podpisał listy na przeprowadzenie wyrębu w lasach starostwa różańskiego w celu pozyskania drewna na budulec. Okazicielem pism królewskich był ówczesny proboszcz Wojciech Borukowski. Innym pismem królewskim zezwolono proboszczowi na „wrąb do Puszczy Drażewskiej” z przeznaczeniem uzyskanego materiału na budowę kościoła i domów w mieście Ostrołęka.⁴ Kolejny pożar, który wybuchł w 1569 roku wstrzymał prace budowlane. Na ich tempo decydujący wpływ miały częste zmiany na stanowisku proboszcza oraz otrzymywane środki finansowe, którymi mogli dysponować proboszczowie. W tej sytuacji suma 200 florenów przekazana przez Wawrzyńca Białobrzeskiego przyczyniła się do zwiększenia tempa prac. Kolejny pożar z 25 września 1608 roku zniszczył nowo odbudowany kościół wraz z innymi budynkami należącymi do probostwa. Do odprawiania mszy świętej używano szopy drewnianej, pokrytej deskami z wejściem od południa i zachodu. W środku ustawiono ołtarz, a z sufitu zwieszał się krucyfik. Ponieważ nie było zakrystii, szaty i bieliznę kościelną składano w skrzyni, natomiast srebro trzymano na plebanii.⁵

Mimo starań proboszczów, jeszcze w 1620 roku, prace budowlane przy farze nie zostały zakończone. W celu wspomoczenia tych prac i wyposażenia kościoła, Zygmunt III Waza w przywileju wydanym 31 sierpnia 1622 roku kupcom i piwowarom ostrołęckim jako kary za przewinienia nakazuje uiścić „dwie grzywny polskie i pół wosku kamienia do kościoła na chwałę

[...], za mniejsze przewinienia wosku dla kościoła i pieniędzy pół grzywny". Jednocześnie nakazuje braciom cechowym na obrzędy kościelne „składać po pół groszku”.⁶

Tempo prac budowlanych wzrosło w latach czterdziestych XVII wieku dzięki finansowemu wsparciu mieszczan ostrołęckich, m.in. Janusza Ostrołęckiego, Jakuba Zajdlicza, którego syn Jan został w 1641 roku proboszczem ostrołęckim. Prace finansowała także okoliczna szlachta, np. rodzina Olszewskich przeznaczyła sumę 70 florenów.⁷ W trakcie realizowania prac postawiono i przesklepiono prezbiterium, do którego od strony pomocnej dobudowano także murowaną zakrystię. Do wznoszonych powoli drewnianych ścian korpusu nawowego dobudowano murowaną Kaplicę Świętego Różańca. Prace ukończono przed 1655 rokiem. Zajęcie miasta przez wojska szwedzkie w 1656 roku spowodowało zniszczenia w samym kościele. Przeprowadzone przez proboszcza Walentyna Humieckiego prace przy wystrój: położenie ceglanej posadzki w prezbiterium, a drewnianej w nawie, wyremontowanie Kaplicy Świętego Różańca, umożliwiły przeprowadzenie konsekracji kościoła. Uroczystość ta odbyła się 14 lutego 1696 roku. Uczestniczył w niej biskup płocki Andrzej Chryzostom Załuski, który w ołtarzu głównym umieścił portatył z relikwiami Świętego Teodora sławnego Męczennika. Kościół otrzymał pierwotne wezwanie Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i Świętego Mikołaja Biskupa.⁸

W wyremontowanym kościele stało sześć ołtarzy, chór dla kantorów i sług kościelnych znajdował się na podwyższeniu. W łuku tęczowym wisiał krucyfiks.⁹

W 1710 roku nowym proboszczem został Franciszek Niski. W ramach przygotowań do prac budowlanych przy kościele, rozpoczął zbiórkę funduszy i materiałów potrzebnych do ich realizacji. W celu wyłonienia przyszłego architekta trwała korespondencja proboszcza z biskupem płockim Antonim Dembowskiem. Listem z 2 lipca 1739 roku biskup zawiadomił proboszcza o wysłaniu architekta Jana Baja do Ostrołęki. Podpisanie kontraktu o fabrykę (budowę) kościoła nastąpiło 6 stycznia 1743 roku. O tempie realizacji prac świadczy podpisanie 30 października 1751 roku kontraktu z panem Rokitą na wykonanie sklepienia w zakrystii.¹⁰ Z przeprowadzonej w 1753 roku wizytacji dowiadujemy się, że chór mniejszy (prezbiterium) wcześniej przemurowany przez księdza Niskiego, został przesklepiony i wybielony. Nie wybielono tylko gzymsów. W prezbiterium było pięć okien, których wielkość zmniejszono podczas prac remontowych. Po lewej stronie nawy była sklepiona kaplica z dwoma oknami, bez ołtarza. Korpus nawowy murowany, z kruchtą od zachodu. Do kościoła prowadziło dwoje drzwi opatrzonych zamkami i ryglami. W środku stały trzy ołtarze, stare baptysterium, organek, prosta ambona drewniana. W łuku tęczowym na belce zawieszony był krucyfiks. W prezbiterium posadzka ceglana, w nawie drewniana. Zakrystia mała, ciemna z dwoma małymi okienkami, przesklepiona

starym murem. Pokrycie dachowe wykonano z funduszy następcy księdza Niskiego, proboszcza Michała Małachowskiego. Na dachu umieszczono sygnaturkę. Staraniem kolejnego proboszcza, Stanisława Zacharkiewicza, do 1763 roku kościół otynkowano i oszklono. Prace te wykonał szklarz - Żyd z Drężewa. Na miejsce starej zniszczonej ambony wstawiono nową, również drewnianą.¹¹

Za zgodą biskupa płockiego Antoniego Szeptyckiego, biskup sufragan kujawski Jan Dębowski 27 czerwca 1773 roku przeprowadził uroczystą konsekrację kościoła. Fara otrzymała poprzedni tytuł Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny. Święty Mikołaj Biskup został uznany za współpatrona.¹²

W czasie III rozbioru przyznano miasto Prusom, co zahamowało realizację wszelkich prac remontowych przy kościele. Sytuacji nie zmienił też zapis na ten cel przez byłego proboszcza Szwejkowskiego, sumy 1250 talarów pruskich, czyli 7500 zł polskich. Sytuacja nie uległa poprawie za czasów Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Sprawę odbudowy fary poruszył w piśmie z 1817 roku Prezes Komisji Województwa Płockiego. Według niego kościół (szczególnie jego sklepienie) wymagał natychmiastowego remontu; z powodu dużego zawilgocenia i pęknięć groziło zawaleniem. Do 1819 roku staraniem proboszcza Józefa Budnego i mieszczan ostrołęckich przeprowadzono niezbędne remonty, w trakcie których sklepienie ściągnięto ankrami. O złym stanie kościoła informuje wizytacja, według wizytatora, który opisał kościół, pokrycie dachowe wymagało natychmiastowej wymiany. Usytuowana na dachu drewniana, obita blachą sygnaturka nadawała się tylko do remontu. Belki więźby dachowej kościoła z powodu dużej wilgotności wymagały natychmiastowej wymiany. Również fundamenty i ściany były zawilgocone, częściowo pozbawione zaprawy. Zły stan murów w dużym stopniu wpływał na wygląd poszczególnych ołtarzy, ambony, chrzcielnicy i innych elementów wystroju całego kościoła.¹³

W wyniku korespondencji proboszcza i biskupa z Komisją Rządową Przychodu i Skarbu przyznano sumy konieczne na przeprowadzenie niezbędnego remontu. W ramach prac wymieniono zniszczone elementy więźby dachowej, przełożono dachówki, wyremontowano sygnaturkę na dachu, w której zawieszono dzwon i ozdobiono ją krzyżem. Ściany wewnętrzne i zewnętrzne kościoła wyremontowano i otynkowano. Okna oszklono. Wewnątrz wymieniono oświetlenie, montując nowe żyrandole. Wyremontowano ołtarze. Nad chrzcielnicą ustawiono baldachim, a ambonę wsparto figurą przedstawiającą Świętego Krzysztofa.¹⁴

Ponownych szkód doznał kościół w czasie bitwy pod Ostrołęką 26 maja 1831 roku. Pożar, który spowodował wybuch granatu, zniszczył dach ze wszystkimi elementami więźby dachowej. Brak pokrycia dachowego powodował ponowne zawilgocenie sklepień. W celu ratowania powierzonego obiektu proboszcz Wojciech Dłużniewski 18 stycznia 1832 roku wystosował pismo do marszałka wojsk rosyjskich Iwana Paskiewicza o przyznanie fun-

duży na remont kościoła. Na rozkaz Namiestnika Komisja Rządowa sporządziła zestawienie kosztów. Jednocześnie car Mikołaj I w drodze szczególnej łaski przyznał zasiłek w wysokości 12252 zł i 8 groszy.¹⁵ Kwotę tę powiększyło otrzymanie 8550 zł z Funduszu Ogniewego i 2974 z pokładnego. Zgromadzone środki finansowe umożliwiły realizację potrzebnych prac remontowych, w trakcie których zamontowano nową więźbę dachową, a sam dach obniżono i pokryto dachówką holenderką. Na dachu zamontowano nową sygnaturkę z dzwonem i krzyżem. W ściany kościoła wmurowano kule armatnie z 1831 roku.¹⁶ Późniejsze prace objęły elementy wystroju kościoła. W 1839 roku Ferdynand Kraska, organmajster z Warszawy, wyremontował stojące tam organy. Pożar, który wybuchł 27 kwietnia 1841 roku, spowodował spękania szyb okiennych, lecz nie uszkodził samego kościoła. Jednak wizytacja przeprowadzona w 1850 roku informuje o konieczności przeprowadzenia prac remontowych. Przystąpiono do nich w 1853 roku staraniem Naczelnika Powiatu Ostrołęckiego Feliksa Dębskiego. Trwały one kilka lat i w tym czasie wymieniono i położono nową dachówkę na dachu. Jednocześnie zamontowano trzy krzyże żelazne. Oszklono okna. We wnętrzu wyremontowano drewniany chór, na którym ustawiono organy. W ściany wewnętrzne wmontowano tablicę poświęconą Jakubowi Wronczyńskiemu. Do marca 1859 roku wyremontowano Kaplicę Świętego Różańca.¹⁷

Ze składek parafian w 1863 roku zamontowano na dachu kościoła nową sygnaturkę. Wykonał ją Ferdynand Mila majster ciesielski z Warszawy. Prace blacharskie wykonał mistrz blacharski z Ostrołęki. Jego nazwisko nie zostało zapisane w aktach. W samym kościele ustawiono naprzeciwko ambony nową chrzcielnicę. Została wykonana przez Ferdynanda Hajbega z Warszawy. Model wykonał Salicki, budowniczy z Ostrołęki.¹⁸ Mimo represji ze strony władz carskich po Powstaniu Styczniowym, staraniem proboszcza Mariana Skowrońskiego przeprowadzono konieczne remonty. Prace przy elementach drewnianych ławek, konfesjonałów, ambony i chrzcielnicy wykonał stolarz Raz z Ostrołęki. Organmistrz Kaczyński w 1870 roku wyremontował organy. W 1871 roku ustawiono w kościele z jego fundacji mały organek. Do końca tego roku odmalowano sklepienie i ściany prezbiterium. Przeprowadzono prace przy siedmiu stojących ołtarzach. Stare obrazy ołtarzowe zawieszono na ścianach korpusu nawowego.¹⁹ Po 1885 roku realizowano dalsze prace przy kościele. W czasie ich trwania usunięto stary drewniany chór, stawiając na jego miejsce nowy - murowany, wsparty na kolumnach. Staraniem członków Bractwa Świętego Różańca przyozdobiono kaplicę. Zawieszono w niej nowy szklany żyrandol.²⁰

W 1891 roku nowym proboszczem został Józef Stelmach. Przeprowadzona lustracja kościoła mówi o złym stanie dachu. Sklepienie nad nawą groziło zawaleniem. W celu naprawienia dachu i samego sklepienia, parafianie ostrołęccy w dniu 4/16 czerwca 1892 roku przegłosowali uchwałę o zbiórce funduszy. Została zatwierdzona przez Urząd Powiatowy w dniu

17/29 kwietnia 1893 roku. Pozwoliło to na rozpoczęcie prac, które ukończono w 1899 roku. Staraniem nowego proboszcza Kajetana Śmiechowskiego wyremontowano chrzcielnicę. Ustawiono we wnętrzu kościoła dwa nowe konfesjonale. Na ścianie korpusu nawowego zamontowano płytę poświęconą Wojciechowi Skrzeczkowskiemu. Do 1909 roku prace przy ozdabianiu kościoła polichromią zakończył Antoni Dowmont. Na suficie wymalowano wizerunek Matki Boskiej otoczonej aniołami i Pana Jezusa.²¹

Z ofiar wsi należących do parafii zakupiono 14 stacji Męki Pańskiej. Wykonane zostały z terakoty i ozdobione drewnianymi krzyżykami u góry. Nad każdym obrazem umieszczono tabliczkę z informacją, która wieś przekazała potrzebne fundusze. Za zgodą biskupa z 16 lutego 1911 roku poświęcenia obrazów dokonał proboszcz Józef Pielaszewski 10 marca 1911 roku. W tym samym roku z funduszy proboszcza w prezbiterium położono nową terakotową posadzkę i ustawiono taką samą chrzcielnicę. Jednocześnie usunięto figurę Świętego Krzysztofa, wspierającą ambonę.²²

Ponowne zniszczenia przyniósł kościołowi 1915 rok. W trakcie bombardowania miasta spalił się dach na kościele, a samo sklepienie groziło zawaleniem. Długotrwały ostrzał artyleryjski nadwerżył mury. Niemieckie władze okupacyjne wydały nakaz rekwizycji przedmiotów metalowych i mebli. Z fary zabrano meble stojące w zakrystii. W 1916 roku z funduszy wikarego księdza Lisowskiego odbudowano więzanie dachowe na kościele. Proboszcz Władysław Serejko, z braku większych funduszy, przeprowadzał bieżące remonty. Na mocy zarządzenia wojewody białostockiego 23 lutego 1928 roku fara ostrołęcka została uznana za zabytek. Wszelkie prace remontowe miano przeprowadzać za zgodą Urzędu Wojewódzkiego.²³

Na początku lat trzydziestych XX wieku rozpoczęto remont dachu kościoła. Do 1932 roku odbudowano więźbę dachową i pokrycie dachowe. Projekt więźby wykonał architekt z Ostrołęki. Prace ciesielskie zrealizował cieśla z Ostrołęki, majster Kaczyński. Cały dach pokryto blachą żelazną, ocynkowaną. Prace te wykonał Kryalowicz z Łomży. W nowo wyremontowanym kościele odbył się w dniach 1 - 2 lipca 1933 roku Kongres Eucharystyczny, któremu patronował biskup łomżyński Stanisław Kostka Łukomski.²⁴

Pod koniec lat trzydziestych proboszcz Edmund Walter zlecił wykonanie projektu rozbudowy kościoła, który zatwierdzono w 1938 roku. Jego staraniem wydrukowano karty pocztowe - cegielki z tym projektem. W okresie późniejszym cegielki przedstawiały postęp prac budowlanych. Do września 1939 roku zburzono kruchę przy kościele od strony zachodniej. Na jej miejscu postawiono nową. Wybito otwory w ścianach nawowych od południa i Kaplicy Świętego Różańca. Dalsze prace wstrzymały wydarzenia września 1939 roku. Po zajęciu miasta przez wojska niemieckie księży wywieziono do obozu koncentracyjnego w Działdowie, a kościół zamieniono na areszt osób. Później w zabytkowym wnętrzu urządzono magazyn zboża

i nawozów sztucznych. Zmieniona sytuacja na froncie wschodnim zmusiła Niemców do utworzenia tam warsztatów naprawczych dla czołgów. W latach okupacji została rozebrana nowo postawiona część kościoła. Z chwilą ucieczki Niemców kościół powrócił pod opiekę władz kościelnych. W 1946 roku Komisja Konserwatorska razem z przedstawicielami Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Urzędu Wojewódzkiego stwierdziła zły stan obiektu i nakazała jego natychmiastowe zabezpieczenie. Do prac remontowych przystąpił proboszcz Bronisław Taładzewicz. W początku lat pięćdziesiątych malarka Ewa Przeorska z Warszawy ozdobiła ściany farbami malowidłami. Z wnętrza kościoła usunięto stare ołtarze, a obrazy zawieszono na ścianach. Wyremontowano chór ze stojącym nań organem. W 1971 roku wymieniono dach nad całą farą. W następnym roku położono izolację poziomą. Ściany wyremontowano i otynkowano. W 1979 roku wymieniono na nowe ławki, konfesjonały i meble stojące w zakrystii.²⁵ Prace malarskie przy ozdabianiu kościoła zrealizował w 1981 roku malarz Jan Moczydłowski z Białegostoku. Staraniem proboszcza Zygmunta Żukowskiego rozpoczęto w 1996 roku prace przy rozbudowie fary według starego projektu z 1938 roku. W 1999 roku prace te zostały zakończone.

Ołtarze

Z braku dokumentów nie możemy zapoznać się z wystrojem pierwszego, drewnianego kościoła, który spłonął w 1563 roku. Dokładne dane o ołtarzach pochodzą już z 1681 roku. Jednak te ołtarze nie zostały przeniesione do murowanego kościoła. Po wystawieniu nowego murowanego kościoła, ustawiono w nim ołtarz główny z mensą murowaną. W retabulum umieszczono obraz Nawiedzenia NMP. Nad nim wisiał obraz św. Mikołaja. W trzeciej kondygnacji ołtarza zawieszono obraz św. Mateusza. Staraniem księdza Małachowskiego po 1753 roku w kościele ustawiono dwa nowe ołtarze. Jeden pw. Przemienienia Pańskiego z obrazem o tej treści w retabulum. Na odwrocie obrazu umieszczono napis: „Obraz jest sprawiony przez Jana i Marycina Cybulskich gospodarzy ze Styrna.” Drugi napis nieczytelny. Powyżej zawieszono obraz Boga Ojca. Drugi ołtarz pod wezwaniem św. Walentego Męczennika z obrazem świętego w retabulum. Powyżej znajdował się obraz z wizerunkiem Chrystusa Pana. W kaplicy stał ołtarz pod wezwaniem św. Rocha z obrazem świętego. Powyżej niego zawieszono obraz św. Stanisława Kostki. Na ścianach kościoła umieszczono obrazy ze starych rozebranych ołtarzy.²⁶ Do 1781 roku Bractwo Świętego Różańca ustawiło w swojej kaplicy ołtarz z obrazem Matki Boskiej Różańcowej.²⁷

Z fundacji parafian i proboszczów do 1794 roku postawiono w kościele dwa nowe ołtarze. Jeden pw. Świętej Trójcy, z obrazem o tej treści. Ponad

nim zawieszono obraz św. Kryspina i Krypiana. Ołtarz ten był drewniany, malowany. Drugi ołtarz malowany na ścianie był pod wezwaniem św. Barbary.²⁸

W XIX wieku w walce o utrzymanie kościoła kolejni proboszczowie nie zapominali także o ołtarzach. W miarę posiadanych środków finansowych prowadzono przy nich remonty, odnawiano, malowano i złocono. W 1857 roku został wykonany nowy obraz św. Mikołaja, który zamontowano na miejscu starego zniszczonego obrazu z ołtarza głównego.²⁹ W czasie remontu kościoła, który rozpoczęto w 1871 roku, rozebrano stary ołtarz z prezbiterium pw. Przemienienia Pańskiego. Obraz z tego ołtarza zawieszono jako zasłonę w ołtarzu głównym. W kaplicy został odnowiony ołtarz pod wezwaniem Matki Boskiej Różańcowej z obrazem Matki Boskiej, a także drugi ołtarz malowany na ścianie pod wezwaniem Ukrzyżowania Pana Jezusa. Wszystkie prace konserwatorskie przy ołtarzach wykonał F. Biernacki z Warszawy.³⁰ Do 1890 roku z funduszy Bractwa Świętego Różańca zakupiono obraz Antoniego Murzynowskiego, przedstawiający Matkę Boską Różańcową ze świętym Dominikiem. Został umieszczony w ołtarzu Różańcowym. Jednocześnie w ołtarzu głównym, w trzeciej kondygnacji, umieszczono obraz przedstawiający Pokutę św. Piotra.³¹ Na przełomie lat 1892/1893 kościół wzbogacił się o nowe obrazy. Jeden z nich autorstwa Adriana Głębockiego, przedstawiający św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Marii Panny, zawieszono w retabulum ołtarza pod wezwaniem św. Rocha. Wizytacja przeprowadzona w 1894 roku wymienia stojących tam siedem ołtarzy: wielki z obrazem Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, na zasuwie obraz Przemienienia Pańskiego. W drugiej kondygnacji obraz św. Mikołaja. W zwieńczeniu obraz Pokuty św. Piotra Apostoła. Po obu stronach wielkiego ołtarza stały ołtarze boczne: po stronie lewej ołtarz pod wezwaniem św. Rocha, po prawej ołtarz św. Walentego. Ołtarz ten ozdabiał obraz Zmartwychwstania Pańskiego, umieszczony jako zasawa. Ołtarz pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej stał przy ambonie. Przy chrzcielnicy znajdował się ołtarz św. Barbary. Drewniany ołtarz z obrazem Matki Boskiej Różańcowej znajdował się w kaplicy. Jako zasłona służył obraz Zwiastowania NM Panny. Ołtarz w kaplicy malowany na murze z obrazem Ukrzyżowania Pana Jezusa był drugim w kaplicy.³²

Ponowne prace przy ołtarzu głównym przeprowadzono za księdza Józefa Pielaszewskiego, który w 1911 roku wystawił nowy wielki ołtarz. W jego antepedium umieszczono wykonaną z terakoty scenę Wieczerzy Pańskiej. 4 czerwca 1914 roku biskup płocki Antoni Nowowiejski konsekrował ołtarz główny pod pierwotnym wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny.³³

Mimo dwóch kolejnych wojen światowych w XX wieku, ołtarze fary pozostawały na swoich miejscach, lecz ich zły stan wymagał przeprowadzenia gruntownych prac konserwatorskich. Wykonał je w 1957 roku W. Mierzejewski z Warszawy. Niektóre ołtarze ze względu na bardzo zły stan rozebra-

no, a obrazy zawieszono na ścianach kościoła. W 1970 roku w farze stały trzy ołtarze: w prezbiterium pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i dwa w Kaplicy pod wezwaniem Matki Boskiej Różańcowej i pod wezwaniem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. W końcu 1970 roku ustawiono w prezbiterium ołtarz soborowy.³⁴ Obecnie w farze ostrołęckiej ilość ołtarzy uległa zmianie. Do starych przybijają nowe, mające na celu wystawienie Najświętszego Sakramentu.

Liczne pożary, które wybuchały w mieście, niszczyły kościół oraz budowle z nim sąsiadujące, czy to na terenie cmentarza przykościelnego czy też na Poświętnym. Należały do nich dzwonnica, kostnica, a także szkoła, szpital razem z budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi użytkowanymi przez proboszcza i wikariuszy. W zachowanych wizytacjach widoczna jest troska księży lustratorów, nakazujących proboszczowi naprawienie ogrodzenia kościoła wraz z zamknięciem, zawieszenie dzwonów w dzwonnicy, a także remont plebanii i innych budynków.³⁵ Zalecenia te zrealizował w roku 1697 proboszcz Walentyn Humięcki. Postawił wokół wyremontowanego kościoła mur razem z wieżą dzwonniczną, w której zawieszono trzy dzwony.³⁶ Pożar, który wybuchł w 1753 roku, zniszczył ogrodzenie kościoła. Uratowana dzwonnica groziła zawaleniem.³⁷ Przy pomocy mieszczan mógł proboszcz Zacharkiewicz przystąpić do prac remontowych. Na Poświętnym sąsiadującym z placem kościelnym od zachodu wystawiono szkołę, domy wikariuszowskie i szpital. Na miejscu starego rozebranego ogrodzenia wystawiono mur z jedną większą i trzema mniejszymi bramami. Wyremontowano dzwonnice stojącą na cmentarzu naprzeciw drzwi bocznych kościoła. Zostały w niej zawieszono trzy dzwony. Wyremontowano stojącą także na cmentarzu kostnicę.³⁸

Odpowiadając na apel władz insurekcji kościuszkowskiej, w sierpniu 1794 roku dzwony razem ze srebrami wywieziono do Warszawy. Staraniem proboszcza Budnego odzyskano dzwony, które zawieszono w dzwonnicy. Wyremontowano kostnicę, którą już w 1806 roku rozebrali Francuzi w celu uzyskania materiału na opał. Mimo braku większych funduszy, proboszcz przeprowadził mniejsze prace remontowe przy murze i samej dzwonnicy.³⁹ Po wybuchu powstania listopadowego odpowiadając na apel Rady Najwyższej Narodowej z 1830 roku, proboszcz Wojciech Dłużniewski w celu ratowania dzwonów kościelnych przekazał do arsenału w Warszawie trzy mosiężne świeczniki. Jednak w czasie pożaru spowodowanego przez granat spłonęła dzwonnica. Zawieszono w niej dzwony uległy stopieniu.⁴⁰ Wojska rosyjskie po wygranej bitwie 26 maja 1831 roku sprofanowały groby na cmentarzu przykościelnym. Spalona została szkoła wraz z innymi sąsiadującymi budynkami.

W celu uzyskania potrzebnych funduszy w 1834 roku proboszcz złożył przebywającemu w Ostrołęce carowi Mikołajowi I prośbę o zapomogę. Przyznana kwota w wysokości 216 rubli, czyli 1440 złotych polskich umożli-

wiła postawienie nowej, murowanej dzwonnicy. Zawieszono w niej trzy nowe dzwony, które wykonano w zakładzie odlewniczym w Warszawie. Do 1835 roku splantowano teren cmentarza przykościelnego. Kości wydobyto i pochowano na nowym cmentarzu w polu. Całość ogrodzono na nowo murem w kształcie czworoboku, zamiast pierwotnego w kształcie koła.⁴¹ Na miejscu spalonej szkoły wystawiono nowy budynek o czterech izbach. Na posiedzeniu Rady Administracyjnej w 1837 roku postanowiono kosztem parafii odbudować szpital. W celu otrzymania potrzebnych środków proboszcz w 1840 roku złożył skierowane do cara Mikołaja I pismo.⁴²

W maju 1861 roku mieszkańcy Ostrołęki z dobrowolnych składek postanowili ufundować pomnik z figurą Matki Boskiej na pamiątkę poległych w walce 1831 roku. Na miejsce wystawienia wybrano Górę Felkową przy trasie do Ostrowi. Na projekt nie wyraził zgody Gubernator Cywilny. Po dłuższej korespondencji pomiędzy Kurią biskupią a Urzędem Gubernatora wyrażono zgodę na postawienie figury Matki Boskiej na pamiątkę dogmatu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny.⁴³ Figurę zamówiono w Warszawie w 1863 roku. Została ustawiona na dawnym cmentarzu przykościelnym w 1872 roku. Jednocześnie cały cmentarz otrzymał nowe ogrodzenie.⁴⁴

Na początku 1915 roku wojska rosyjskie zabrały trzy dzwony, zawieszono w dzwonnicy. Staraniem proboszcza Władysława Serejko 28 maja 1923 roku odzyskano trzy dzwony o wadze 380 kg i przewieziono je z Rosji do Ostrołęki.⁴⁵ Na zlecenie proboszcza Edmunda Waltera w odlewni dzwonów Jakuba Kruszewskiego w Węgrowie wykonano nowy dzwon. Przetransportowano go do Ostrołęki gdzie zawieszono w dzwonnicy 3 maja 1933 roku. W trakcie przebudowy kościoła zburzono pomieszczenie dostawione do dzwonnicy od północy. Wybito nowe wejście od strony wschodniej. Na miejscu zniszczonej dzwonnicy wystawiono w 1960 roku nową według projektu Ewy Brukalskiej. Zawieszono w niej trzy nowe dzwony, pochodzące z fundacji mieszczan ostrołęckich.⁴⁶ Dzięki staraniom proboszczów należące do kościoła obiekty są wyremontowane i w dobrym stanie.

Altana Świętego Mikołaja

20 lutego 1556 roku bracia: Paweł, Stanisław, Jan, Wojciech w imieniu swoim i nieżyjącego już Mateusza ufundowali w Ostrołęce altarię (kaplicę). Zgodę na tę fundację podpisał 26 sierpnia 1556 roku biskup płocki Andrzej Noskowski. Nowo fundowana kaplica otrzymała wezwanie św. Mikołaja i 10 Tysięcy Żołnierzy-Męczenników i była kapelanią wieczystą. Do grona dobroczyńców należeli także: Zofia Dobrołączka, Mikołaj Ka-

czyński z Kaczyna, Grzegorz z Nakła. Zapisaną sumę ulokowano na procent zapisem na gruncie użytkowanym przez mieszczan ostrołęckich. Dochód w wysokości 3 marek otrzymywał altarysta, który zamieszkał w nowo wybudowanym domu. 30 czerwca 1557 roku starosta ostrołęcki Mikołaj Wilga zapisał altaryście „ogród na brzegu rzeki Narew naprzeciw jeziora zwanego Ostrołęckim”.⁴⁷ Pożar, który wybuchł w 1563 roku zniszczył kaplicę. W celu jej odbudowy Wawrzyniec Białobrzeski, altarysta przy kaplicy szpitalnej w kościele konwentualnym św. Marcina w Warszawie, również proboszcz ostrołęcki przekazał sumę 2000 florenów i 30 groszy. Za zgodą burmistrza i członków Rady Miejskiej z sumy tej mieli korzystać altarysta i biedni ze szpitala. Pożar w 1569 roku ponownie zniszczył altarię. Aby wspomóc budowę, fundatorzy zwiększyli uposażenie altarysty do 5 marek. Tempo prac uległo zwiększeniu w 1575 roku, gdy po Gabrieli Buczyńskim nowym altarystą został Mateusz Olszewski.⁴⁸ W 1582 roku Stefan Batory potwierdził wcześniejsze nadania Mikołaja Wilgi dla altarysty.⁴⁹ Następny pożar, który wybuchł w mieście 25 września 1608 roku, zniszczył altarię. Altarysta Mateusz z Rzekunia został wikariuszem w Nowej Wsi. Dopiero pomoc członków rodziny Olszewskich umożliwiła odbudowę kaplicy i domu mieszkalnego dla altarysty.⁵⁰

Kolejne pożary, które wybuchały w mieście, niszczyły altarię. Jej odbudowę finansowali poszczególni dobroczyńcy, a w XVIII wieku proboszczowie ostrołęccy. W 1754 roku po kolejnym pożarze niszczącym kaplicę wikariusz R. Kamiński w miejscu dawnej altarii ustawił figurę Ukrzyżowanego. Ulica, przy której stała figura, otrzymała nazwę Świętego Mikołaja.⁵¹ W 1781 roku dzięki staraniom proboszcza Stanisława Kostki Zacharkiewicza w miejscu dawnej altarii wystawiono figurę Świętego Mikołaja. W czasie późniejszych działań wojennych figura została zniszczona.

Zmianie uległa także nazwa ulicy, która w późniejszych latach nazywała się: Mikołajewska, Łomżyńska i Kościuszki.

Przypisy:

¹Dzieje Mazowsza do 1526 roku, praca zbiorowa pod red. A. Gieysztor i H. Samsonowicza, Warszawa 1994, s. 350.

²Archiwum Kościelne w Ostrołęce (AK w Ostrołęce), Kronika parafii Ostrołęka od 1772 do ..., s.3.

³Tamże, Kronika parafii, s. 7.

⁴Lustracja województwa mazowieckiego 1565, wyd. I. Gieysztorowa i A. Żabolińska, cz. I, Warszawa 1967, s. 45.

⁵Archiwum Diecezjalne w Płocku (ADP), Akta wizytacji (AW) 1906 rok, sygn. 10, k. 133 - 136. AK w Ostrołęce, Kronika parafii., cz. 2, s.27.

⁶Z. Niedziałkowska: Ostrołęka. Dzieje miasta Warszawa 1979, ss. 338 - 343.

⁷AK w Ostrołęce, Kronika parafii, s. 40.

⁸ADP, AW - 1701 rok, sygn. 46, k. 38 - 64.

- ⁹AK w Ostrołęce, Kronika parafii, s. 43 - 44.
- ¹⁰Tamże, Kronika parafii, s.38.
- ¹¹Tamże, Kronika parafii, s. 86 - 101.
- ¹²Tamże, Kronika parafii, cz. 3, s. 45.
- ¹³Archiwum Diecezjalne Łomżyńskie (ADŁom), Akta - Instruktarz spisu majątków duchownych. sygn. II /300. Pisma.
- ¹⁴AK w Ostrołęce Kronika parafii, cz. 3, s. 72.
- ¹⁵ADP AW. 1844 - 1850, sygn. 370.
- ¹⁶AK w Ostrołęce, Akta wizyt kościołów Dekanatu Ostrołęckiego 1819 - 1835.
- ¹⁷ADŁom, Akta wizyt kościołów Dekanatu Ostrołęckiego 1853 -1859, sygn. II/161.
- ¹⁸AK w Ostrołęce, Zbiór korespondencji - kościół parafialny.
- ¹⁹Tamże, Akta korespondencji, b. sygn.
- ²⁰Tamże, Protokół Tradycyjny Probostwa Ostrołęckiego - b. sygn.
- ²¹AK w Ostrołęce, Kronika Ojców Bernardynów. b. sygn. Teczka kościół farny b. sygn.
- ²²Kronika parafii, cz. 4, s. 79.
- ²³Tamże, Akta parafii do 1935 roku, b. sygn.
- ²⁴Tamże, Pisma luźne, b. sygn. Również w aktach parafii do 1935 roku.
- ²⁵Tamże, Teczka z bieżącą korespondencją.
- ²⁶Dokumentacja historyczno - architektoniczna Kościoła farnego pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja Biskupa w Ostrołęce, opr. M. Przytocka, S. Mojzych, R. Merchel. Olsztyn 1992 maszynopis.
- ²⁷ADP AW - 1782 rok, sygn. 307, k. 26 - 30.
- ²⁸Tamże, Kronika parafii, cz. 3, s. 67.
- ²⁹Tamże, Poszyt kościół parafialny, bez sygn.
- ³⁰Informacje zacerpinięte z dokumentacji konserwatorskiej ołtarzy, opr. J. Kazmierczuk, Warszawa 1993.
- ³¹AK w Ostrołęce, Kronika parafii, cz. 4, s. 79.
- ³²Tamże, Poszyt kościół farny.
- ³³Tamże, Kronika parafii, cz. 4, s. 79.
- ³⁴Tamże, Teczka z bieżącą korespondencją proboszczów ostrołęckich. 35. Zainteresowanych losami obiektów parafialnych odsyłam do dokumentacji historycznej kościoła farnego w Ostrołęce, zob. przypis 26.
- ³⁶ADP AW - 1701 rok, sygn. 46, k. 38 - 64.
- ³⁷AK w Ostrołęce, Kronika parafii, cz. 2, s. 86 - 101.
- ³⁸Tamże, cz. 3, s. 67.
- ³⁹ADŁom, sygn. II/300. Pisma.
- ⁴⁰ADP, Akta Dekanatu Ostrołęckiego, sygn. 366.
- ⁴¹AK w Ostrołęce, Wizytacje za lata 1824 - 1835.
- ⁴²Tamże, Akta w Interesie kościoła, b. sygn.
- ⁴³ADŁom, Akta wizyt kościołów Dekanatu Ostrołęckiego, 1853 - 1859, sygn. II/161.
- ⁴⁴AK w Ostrołęce. Poszyt kościół parafialny - Korespondencja.
- ⁴⁵Tamże, Akta parafii do 1935 roku.
- ⁴⁶Tamże, Teczka z bieżącą korespondencją do Kurii w Łomży.
- ⁴⁷Tamże, Kronika parafii, cz.2, s. 143.
- ⁴⁸Tamże, s. 55 - 56.
- ⁴⁹Tamże, s. 35 - 39.
- ⁵⁰Tamże, s. 39 - 45.
- ⁵¹Tamże, s. 86 - 101